

EEN POGING OM ALLE SOORTEN TOPPEN, VOORKOMEND BIJ PYRAMIDELLIDAE,
IN EEN SCHEMA WEER TE GEVEN

door

J. van der Linden

Ondanks reeksen van fouten - bij U allen genoegzaam bekend - is het de grote verdienste van Nordsieck geweest dat hij als eerste, in 1972, een totaaloverzicht heeft gegeven van alle Europese Pyramidellidae. Recentelijk (1986) hebben Fretter, Graham en Andrews in deel 9 - Pyramidellacea - van de serie The Prosobranch Molluscs of Britain and Denmark, deze familie opnieuw behandeld, althans wat betreft de soorten, die in de meer noordelijke wateren van Europa voorkomen. Deze laatste studie is voorzien van uitvoerige beschrijvingen, vermelding (voor zover bekend) van de leefwijze, goede SEM-foto's en duidelijke tekeningen.

Tussen 1977 en 1987 verschenen er drie monografieën van Van Aartsen over de genera Chrysallida, Turbonilla en tenslotte over Odostomia en Ondina. In deze publicaties staan de determinatietabellen centraal: ze worden aangevuld met uitgebreide notities. Als hulpmiddel bij het onderscheiden van de vele, sterk op elkaar gelijkende, soorten introduceerde Van Aartsen de top als een specifiek determinatiekenmerk: in zijn artikel over Turbonilla een 'planorbid' - en een 'helicoid' top (dat deze toppen onder een hoek van 90° of 135° met de as van de schelp staan is noch voor deze samenvatting, noch voor de determinatietabel van belang, omdat 135° altijd samenvalt met planorbid en 90° altijd met helicoid) en in zijn artikel over Odostomia en Ondina deelt hij de toppen in de typen A, B of C in. Dit is een uiterst bruikbaar uitgangspunt, dat - zonder twijfel doordat er tien jaren liggen tussen de eerste en de laatste van deze publicaties over Pyramidellidae - niet konsekwent doorgevoerd kon worden over andere genera dan Odostomia en Ondina.

Doel van dit artikel is geenszins, nieuwe gezichtspunten in deze zaak te leveren, maar uitsluitend om er op te wijzen, dat er één lijn gebracht kan worden in de terminologie en de basisgedachte van Van Aartsen voor alle Pyramidellidae. De mogelijkheid om op deze wijze een beter inzicht te krijgen in de moeilijke materie van het onderscheiden van de verschillende genera en het determineren van de vele soorten van de familie der Pyramidellidae weegt naar onze mening op tegen het gevaar van oversimplificatie en het mogelijk wel eens mislaan van de plank.

Ik ben uitgegaan van de twee basisvormen, die Van Aartsen gebruikt in zijn publicatie over het genus Turbonilla: de *Ske-neopsis planorbis* een platgewonden schelpje waarvan alle windingen, inclusief de topwinding, vrijwel in één plat vlak liggen, en daarnaast de wijngaard- of segrijnslak (*Helix pomatia* of *Helix aspera*), om maar de twee bekendste vertegenwoordigers van de Helicinae te noemen: een gastropode met bolle windingen en een uitstekende top. Naar deze twee typen schelpen noemt Van

Aartsen de topwindingen van sommige Pyramidellidae, waarbij de protoconch is te zien, hetzij planorbid als de protoconch in hetzelfde vlak ligt als de volgende winding, hetzij helicoid als de protoconch een duidelijke protusie vertoont.

Een tweede, tevens laatste, factor van belang is de hoek, die de topwindingen maken met de asrichting van de rest van de schelp. Dit lijkt in tegenspraak met hetgeen ik hiervoor schreef, maar is het niet: voor het genus *Turbonilla* is dit onderscheid zinloos, niet voor andere genera, en evenmin voor de aanduiding van de verschillen tussen de genera onderling.

Intussen dient opgemerkt te worden, dat bij de meeste Pyramidellidae de topwindingen links gewonden zijn. Dit in tegenstelling tot de verdere, reguliere, windingen van de schelp. Daarom is in het getekende schema naast de "uitgangsschelp" *Ske-neopsis planorbis* of *Helix*, steeds het spiegelbeeld getekend en van daaruit ben ik verder gegaan.

De eerste groep (wat hoek betreft) bevat alle Pyramidellidae, waarbij de topwindingen onder een hoek van 90° tot ruim 120° staan t.o.v. de rest van de schelp. Hierbij zij aangetekend, dat de schrijver, in tegenstelling tot Van Aartsen, zeker niet wil gaan tot 135° . Onder deze hoek is immers al lang, zeker ten dele, de protoconch verdwenen onder de bovenzijde van de eerste teleconch winding en bij deze groep A is het kenmerk juist, dat de gehele protoconch altijd volledig zichtbaar is; hetzij planorbid, dus in één vlak met de volgende winding - door mij top A I genoemd -, hetzij helicoid, de top als een "neusje" uitstekend en zelfs uitlubberend over de bovenrand van de eerste teleconch-winding - top A II.

Bij de tweede groep staan de topwindingen onder een hoek van grofweg 130° à 160° met de rest van de schelp. Alle schelpen met een dergelijke top noem ik - met Van Aartsen - behorend tot groep B. Bij nauwkeurige studie van vele honderden schelpen uit deze groep bleek slechts bij enkele exemplaren van sommige soorten een klein deel van de protoconch nog juist te zien. Steeds kreeg ik dan de indruk (meer niet), dat het hier ging om een planorbid top. Vandaar dat in het schema dit type top verder als uitgangspunt is genomen voor alle Pyramidellidae met top B en zelfs met top C. Dit laatste zelfs zonder enige schijn van bewijs, aangezien hier immers nooit meer iets te zien is van ook maar het geringste deel van een protoconch.

Hiermee kom ik dan tevens bij groep C. De topwindingen zijn nog verder gekanteld. De hoek is nu bijna 180° geworden (in het schema, wat overtrokken getekend, onder een hoek van precies 180°). Mijn uitgangs S. planorbis, spiegelbeeldig, ligt nu als het ware ondersteboven en we kijken nu op de open navel van dit schelpje.

Alvorens een lijst te geven, waarin de genera en enige soorten Pyramidellidae zijn onderverdeeld in groepen met top A I, A II, B of C, nog een laatste opmerking: voor niemand zal er een probleem zijn, als het er om gaat een bepaalde schelp in te delen in groep A I of A II enerzijds, of het verschil te zien tussen top A (I of II) of top C. Veel lastiger worden de verschillen tussen B en C. De hoeken, die de topwindingen maken met de rest van de schelp, zijn variabel en lopen, in het grensgebied tussen B en C, vrijwel in elkaar over. Daarom zullen, bij

determinatie, juist daar de problemen komen. Noch U, noch ik hoeven zich er echter voor te schamen, als we er soms niet helemaal uitkomen. Uit de literatuur blijkt immers duidelijk, dat zelfs de grootste malacologische geesten met hetzelfde probleem kampen.

Top A I - Anisocycla

Kleinella

Menestho

deel Eulimella - o.a.: E. ventricosa

deel Turbonilla - o.a.: T. lactea

T. rufa

T. scalaris

T. striatula

Top A II - Noemiamea

deel Eulimella - o.a.: E. acicula

E. scillae

deel Odostomia - o.a.: O. acuta

O. conoidea

O. plicata

O. turrita

O. unidentata

deel Turbonilla - o.a.: T. acuta = T. delicata(?) =
T. hamata(?)

T. acutissima

T. pusilla

T. sinuosa

Cingulina isseli

Top B - De meeste Chrysallida (bij sommige soorten is zelfs nog een klein deel van de protoconch te zien)

deel Odostomia - o.a.: O. kromi

O. eulimoides

O. scalaris = O. rissoides

O. striolata

deel Ondina - o.a.: Ondina vitrea

Top C - deel Ondina - o.a.: Ondina divisa

Ondina diaphana

Ondina warreni

deel Odostomia - o.a.: O. lukisii

O. lorioli

O. nivosa

O. truncatula

sommige soorten Chrysallida,

wellicht: C. spiralis

C. brusinae

C. sigmoidea

C. sarsi

C. maiae

